

Patent Josefa II. o zrušení nevolnictví

„...s zdravým rozumem, tak taky s láskou bližního...“

Těmito slovy, v nichž se odrážejí prvky osvícenské filozofie 18. století, přibližuje císař Josef II. myšlenkové pozadí **vzniku patentu o zrušení nevolnictví**, přinášejícího poddaným osobní nezávislost na vrchnostech. Tato slova zároveň symbolizují nový trend nastolený nejen ve veřejné správě.

Racionální přístup ke správě země se **za vlády Marie Terezie a Josefa II.** naplno projevil především v oblasti reformy státních a zemských úřadů. Centralizující tendence byly patrné především v zásahu Marie Terezie **v roce 1749**, kterým **reformovala úřady politické správy, financí a soudnictví** v celém habsburském soustátí. Česká dvorská kancelář, jakožto instituce hájící do této doby soudní a správní svébytnost a celistvost českých zemí, byla zrušena, podobně jako rakouská dvorská kancelář.

Změny prosazené na úrovni zemských institucí se týkaly vytvoření nových úřadů, které byly pod názvem **královská reprezentace a komora** ustanoveny v jednotlivých provinciích rakouského soustátí. Náplň a dosah působení těchto institucí lze odhadnout z přesvědčivě znějících slov samotné císařovny v korespondenci určené pro nejvyššího českého kancléře. Nové úřady, jak psala Marie Terezie, „*zastupují výhradně mou nejvyšší osobu...*“. V Markrabství moravském byla například královská reprezentace a komora zřízena v Brně, a to reskriptem vydaným 7. května 1749.

Přelom 18. a 19. století se nesl v duchu převratných politických změn v Evropě, s čímž souvisel mimo jiné pokles hodnoty titulu římskoněmeckého císaře. Situace nezůstala bez odezvy ze strany **Františka II.**, posledního císaře Svaté říše římské (1792–1806), který byl rovněž mimo jiné českým králem (1792–1835 jako František I.). Jak dokládá tištěný patent ze dne 11. srpna 1804, panovník tehdy přijal titul dědičného císaře rakouského. Císařský titul příslušný dědičně vládcům habsburského soustátí měl být jakousi analogií k titulatuře pojící se „s nejznamenitějšími evropskými regenty“, čímž byl myšlen především Napoleon Bonaparte a jeho prohlášení francouzským císařem dne 2. prosince 1804.

Součástí reformních snah osvícenských panovníků bylo množství dalších změn dotýkajících se každodenního života poddaných. Zvláštní pozornost zaslouží v tomto ohledu reforma, která měnila osudy dalších generací ve prospěch náboženské tolerance, přestože si dominantní pozici v zemi nadále udržovala římsko-katolická církev. Na základě **tzv. tolerančního patentu vydaného 13. října 1781** bylo Josefem II. oficiálně povoleno vyznání luterské (augšpurské), kalvínské (helvetské) a řeckopřavoslavné. Doba osvícen-

ství sice ještě nepřinesla deklaraci náboženské svobody v té podobě, jak ji chápeme dnes, přesto dějinný vývoj v druhé polovině 18. století přispěl výrazným dílem směrem k toleranci menšinových vyznání ve společnosti.

Rozjitřenou atmosféru, kterou s sebou **tereziánské a josefinské reformy** přinášely, lze dokumentovat na nařízeních vydaných na konci 18. století opět pro Markrabství moravské. Cirkulářem ze dne 19. července 1784 byl rozhodnutím Josefa II. zrušen moravský zemský stavovský výbor, který zde jakožto orgán zemského sněmu hájil zájmy stavovské samosprávy. Na nátlak ze strany stavů však císař Leopold II., nástupce Josefa II., obnovil původní pořádek, a to na základě cirkuláře ze dne 29. dubna 1791.

Tištěný patent **o zrušení nevolnictví** vydaný císařem Josefem II. dne **1. listopadu 1781** vyvazoval poddané z osobní závislosti na vrchnostech a zaváděl „mírnou poddanost“ (poddanství). Patent zaručoval poddaným právo vstupovat do manželství, stěhovat se a dávat děti na učení či do škol, a to bez souhlasu vrchnosti. Nadále však zůstala v platnosti povinnost robotovat a odvádět naturální a peněžité daně.

Patent Josefa II. o zrušení nevolnictví

1781, listopad 1.

NA, PT, inv. č. 2023

My Josef Druhý z Boží
Milosti wolený Římský Císař,
po wšecky Časy Rozmnožitel Říše, Král w Germa-
nii, w Břích, w Čechách rc. rc. Arcykniže rakauské,
Kniže Burgundské, a Lotryngské rc. rc.

Wzlagujeme společným Našým wěro-negposlušněgšým Stawum,
wchnostenským Auřednikum, Rychtárum, Konsselum, a ostat-
ným Poddaným w Čechách, w Morawě, a w Slezsku, Našy ze-
mo-knjecy Milost, a dawáme wám tuto negmilostiwěgi k Wyrozu-
měnj:

Poněwadž gsme rozwážili, že Wyhlazenj, a Wyzdwiženj tě-
lesné Poddanosti neb Člowěčenstwj, a Wwedenj mjrné — dle Přj-
kladu Našých rakauských dědičných Zemj spořádané Poddanosti, k
Zwelebenj Worby, a společného polního Hospodářstwj, gakož y taky
k přičindliwému Wyhledawánj Džitku welmi prospěšné gest, a že se
takowá Proměna gal s drawým Rozumem, tak taky s Láskau Blížnj-
ho seownáwá;

Protož gsme pohnutý byli, tělesnau Poddanost, neb Člowě-
čenstwj hned od této Chwile zcela wyzdwihnauti, místo nj ale mjrn-
nau Poddanost wwedsti, a tudy gruntownjm Wchnostem, a ge-
gich Auřednikum, gakož y Poddaným nasledugicý Prawidlo k negbedli-
wěgšým Zachowánj příkazně předepsati.

Předně: Má geden každý Poddaný Prawo, gediné na předběžně
Ohlášenj, a neodplatně k obdrženj magicý Čzeduli, w Staw manžels-
ký wstaupiti; Gakož y taky

Za Druhě: gednomu každému Poddanému na Wůli se zanechá-
wa, že on s Pozorowánim toho, co Naše negwyassý Wstanowenj
strany okršlektého Werbowánj předpisuge, y také z Panstwj se oda-

stěhowati, a někde ginde w Zemi se vsaditi, anebo Službu hledati muže; Wšak ale magi oni Poddanj, kteří se ze swých Panských odebrati — a ginde būdto s negalým Hospodářstwím, a Domem zaopatřiti — anebo genom gakožto Podruzý se vsaditi chtějí, rovně neodplatný List swého Propuštěnj žádati, který oni y taky své nové gruntownj Wrchnosti předložiti — a tudy se wylázati powinni budau, že z předesslýho wrchnostenského Závazku propuštěnj gsau.

Za Třetí: Mužau se Poddanj dle Ljivosti Kzemeslum a Kunstum ic. ic. učiti, a bez weghostných Listu, který beztoho již zcela přestawagi, k swému Wžiwenj potřebný Wegděleť tu, kdeby ho najiti mohli, hledati.

Za Čtvrté: Nebudau Poddanj powinnj, budaucně negalé dworské Služby wjcegi konati; Wšak ale

Za Páté: budau oni Poddanj, kteří od Otce a Matky osyřeli gsau, z té Příčiny, že gruntownj Wrchnost gegich wrchnj Poručnictwí neodplatně obstarává, powinni, syrotčj Leta genom w těch Místech, kde w Obyčejí gsau, na dworské Služby wynaložiti, které ale nikde dyle, nežli tři Leta, trwati nemagi; A poněwadž

Za Šesté: wšechny ostatný Roboty, naturálnj a peněžité Daně, genž z podácých Gruntůw k wykonánj gsau, a ku kterem Poddanj y taky po wyzdwižené tělesné Poddanosti zawázánj ustanau, w Nassých českých dědičných Zemích, dle robotných Patentůw, beztoho wyměřené a ustanowené gsau; tak se mjmo nich nikde něco wjcegi Poddaným vložiti nemuže, tim mjněgi ale, poněwadž oni nyní za tělesný Poddaný wjee vyznaný býti nemohau, bude se mocti Gmém předesslé tělesné Poddanosti něco giného od nich žádati.

Konečně wyrozumjwá se samo od sebe, že Poddanj swým gruntownjm Wrchnostem y taky po wyzdwižené tělesné Poddanosti, dle oných — w nápodobných Případnostech beztoho pozustawagicých Nassých negwysšých Príkazuw, s Possussenstwím dálegi zawázánj ustanau.

Podle čehož se tedy gruntownj Wrchnosti, a Poddanj budaucně učiti — Nassy předstaweny Kráský a giný Auřadowé zemský ale w takových wyskytnauti se mohaucích Případnostech toto Nařizenj za newyhnutedlné Pravidlo držeti — a na tehož Wyplněnj tu negbedliwěgšý Pozornost wynaložiti powinni budau.

Ueb

Ueb w tom pozustává Nasse negwysšý y přisná Wúle, a Poručenj. Dáno w Nassem hlawnjm, a sydelnjm Měste Wjdní 1.^{ho} Dne Měsíce Listopádu, 1781.^{ho} Králowstwí Nassých čjmského osmnacetebo, a dědičných zemských prwnjho Roku.

Joseff

Henricus Comes á Blümegen
Reg.^{us} Boh.^{us} Sup.^{us} & A.A.Pr.^{us} Canc.^{us}

Gindřich Srabě z Auerspergtu.

Marya Joseff Srabě z Auerspergtu. Ad Mandatum sacrae Cæs.
Regiæ Majestatis propr.
Jan Wáclaw z Margeltu.

Portrét Josefa II. jako císaře Svaté říše římské,
vydaný u příležitosti jeho zvolení a korunovace.
Vídeň 1764.
NA, Sběrka grafiky

*Tabula ex aedificiis subterraneis in sculptis per J. C. de Bascopio
Dignis sigill. Caroli Princi Lutharicae vice. in Hungaribus.*

*Statuum pinxit Franciscus Müller
et sculptit J. P. Knechtel.*

*Josephus
Dei Gratia Electus
Semper Augustus, Germaniae
Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae
Archidux Austriae, Dux
Et Barri & Magnus*

*Secundus,
Romanorum Rex
Rex: Hungariae, Bohemiae,
& Princeps Hereditarius
Burgundiae, Lotharingiae
Tetruriae Princeps &*